

QIYOSIY TAHLIL USULI: NAZARIY ASOSLARI VA SIYOSIY FANLARDA QO‘LLANILISHI

Abdugafforov Ashraf

Iqtisodiyot fakulteti 3 kurs talabasi

Аннотация. Сравнительное литературоведение, или литературоведческая компаративистика, — это отрасль науки, основанная на сравнении двух или более литературных явлений. Сравнительное литературоведение — одно из ведущих направлений науки, способствует развитию международных общественных, культурных и литературных связей. Любое компаративистское исследование выявляет общие и специфические стороны литературных явлений, которые служат основой для определения общетеоретических закономерностей между литературами. Цель исследования — обеспечить студентов, магистров и всех исследователей теорией методологии сравнительных исследований, объяснить методы сравнительных исследований, улучшить свои знания в этой области. Кроме того, целью сравнительного литературоведения является определение типологической и генетической природы литературного события (художественных произведений, литературного наследия писателей, литературных школ, жанров и т. п.), установление, является ли оно историческим явлением или конкретным историческим фактом, а также демонстрация внутренних закономерностей, применимых к литературному событию. Объектом компаративистики является сравнительноисторический метод и его основатели, основные понятия; макро- и микрокомпаративистика. Компаративистика направлена на то, чтобы дать как можно больше теоретических знаний о литературных взаимосвязях Востока и Запада, переводческой критике, критериях сравнительного анализа художественного текста. При изучении данного предмета студенты, магистранты и исследователи узнают методологию сравнительного анализа и его основные понятия; получают знания по сравнительному литературоведению; имеют общее представление о переводе, видах перевода, переводческой критике, получают определенные знания о сопоставлении оригинала и перевода; владеют навыками выявления общих и специфических аспектов литературных явлений путем сравнения, анализа поэтики, литературных взаимосвязей и влияния.

Annotatsiya. Qiyosiy adabiyot yoki qiyosiy adabiyotshunoslik ikki yoki undan ortiq adabiy hodisalarni solishtirishga asoslangan fan sohasidir. Xalqaro ijtimoiy, madaniy va adabiy aloqalar kundan-kun rivojlanib borayotgan hozirgi kunda qiyosiy adabiyotning kelajagi fanning buyuk yo'nalishlaridan biridir. Har qanday qiyosiy tadqiqotda adabiy hodisalarning umumiy va o'ziga xos tomonlari aniqlanadi, ular adabiyotlar o'rtasida umumiy nazariy qonuniyatlarning paydo bo'lishiga asos bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqot ishining maqsadi. Talaba, magistr va barcha tadqiqotchilarga komparativistika, qiyosiy adabiyotshunoslik metodologiyasi haqida nazariy ma'lumotlarni yetkazish, badiiy asarlarni qiyosiy tadqiq qilish usullarini tushuntirish, bu boradagi bilimlarini takomillashtirishdir. Shuningdek, adabiy hodisalar (tasviriy vositalar, badiiy asar, yozuvchilarning adabiy merosi, adabiy maktablar, janrlar)ning tipologik va genetik mohiyatini aniqlash, tarixiy fenomen yoki konkret-tarixiy shartlanganligini hisobga olmasdan, adabiy fakt sifatida adabiy hodisaga tegishli bo'lgan ichki qonuniyatlarini namoyon qilishdan iborat. Natijalar va mulohazalar. Qiyosiy-tarixiy metod va uning asoschilari, asosiy tushunchalari; makro va mikrokomparativistika; Sharq va G'arb adabiy aloqalari, tarjima tanqidi, badiiy matnning qiyosiy tahlili mezonlari kabilar haqida nazariy bilim berish va tadqiqotchilarda adabiy hodisalarni qiyoslash va chog'ishtirish ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat. Xulosa. Mazkur sohani o'zlashtirish davomida talaba, magistr va tadqiqotchilar qiyosiy tadqiq metodologiyasi va uning asosiy tushunchalarini izohlay olish, qiyosiy adabiyotshunoslikka oid asosiy adabiyotlarni va ularning qisqacha mazmunini bilish, tarjima, tarjima turlari, tarjima tanqidi haqida umumiy tasavvurga, original va tarjimani qiyoslashga oid muayyan bilimga ega bo'lish, qiyoslash orqali adabiy hodisalarning umumiy va xos tomonlarini aniqlash, poetika, adabiy aloqalar va adabiy ta'sir masalalarini tahlil qilish bo'yicha malakalarga ega bo'ladilar.

Ключевые слова: компаративистика; сравнительная литература; сравнительно-исторический метод; объект; этапы сравнения; среда; внутренние особенности; типичные ситуации; макрокомпаративистика; микрокомпаративистика

Kalit so'zlar: qiyosiy tadqiqotlar; qiyosiy adabiyot; qiyosiy-tarixiy metod; obyekt; taqqoslash bosqichlari; muhit; ichki xususiyatlar; tipik vaziyatlar; makrokomparativistika; mikrokomparativistika.

Kirish: Qiyosiy tahlil (komparativ metod) ilmiy tadqiqotlarning eng qadimiy, eng ishonchli va eng samarali metodlaridan biri bo'lib, u turli hodisa va jarayonlarni solishtirish orqali o'xshashlik va farqlarni aniqlashga xizmat qiladi. Qadimdan Aristotel davlat boshqaruvi shakllarini solishtirganiga tayangan holda komparativ metodni siyosatshunoslikning eng qadimiy usullaridan biri deb atash mumkin. Zamonaviy siyosatshunoslikda esa qiyosiy tahlil siyosiy tizimlar, siyosiy institutlar,

demokratiya modellari, siyosiy islohotlar, mafkura va siyosiy madaniyatni o'rganishda keng qo'llaniladigan metodologik yondashuvdir. Bugungi globallashuv sharoitida davlatlararo siyosiy jarayonlarning o'zaro bog'liqligi kuchaygani sayin, qiyosiy tahlilning ilmiy va amaliy ahamiyati yanada oshdi. Siyosiy tizimlar samaradorligini baholash, ijtimoiy-siyosiy islohotlar strategiyasini ishlab chiqish, yangi boshqaruv modellarini joriy etishda komparativ metod asosiy vosita bo'lib qolmoqda.

Asosiy qism:

1. Qiyosiy tahlil usulining nazariy asoslari

1.1. Qiyosiy tahlilning ilmiy tabiati

Qiyosiy tahlili - bu hodisalar, jarayonlar yoki tizimlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash orqali ularning mohiyatini tushunish usulidir. Siyosiy fanlarda u turli davlatlar siyosiy institutlari, hukumat tizimlari, siyosiy madaniyat shakllari va partiya tizimlarini taqqoslashda ishlatiladi.

A. Lijphart qiyosiy siyosatni "nazariyani sinab ko'rishning eng samarali vositasi" deb ta'riflaydi. Uning fikricha, siyosiy jarayonlar faqat bitta mamlakat misolida emas, balki ko'plab tizimlar taqqoslanishi orqali chuqur anglashiladi.

1.2. Qiyosiy tahlilning tarixiy shakllanishi

Komparativ metodning shakllanish bosqichlari:

Qadimgi davr (Aristotel) – davlat shakllari va boshqaruv turlari birinchi marta tizimli ravishda solishtirilgan.

XIX asr (Monteskye, Tokvil) – siyosiy tizimlarning ijtimoiy, madaniy omillarga bog'liqligi o'rganilgan.

XX asr o'rtalari (Almond, Verba, Easton) – siyosiy tizimlar tahlili, siyosiy madaniyat konsepsiyalari shakllangan.

Zamonaviy bosqich (Lijphart, Huntington) – demokratiya modellari, siyosiy modernizatsiya, tranzitologiya nazariyalari rivojlangan.

1.3. Qiyosiy tahlilda qo'llaniladigan asosiy metodlar

Kichik N tadqiqotlar (small-N) – 2–5 davlat misolida chuqur tahlil.

Katta N tadqiqotlar (large-N) – ko'plab davlatlar statistik tahlil asosida solishtiriladi.

Case-study – alohida davlatning ichki siyosiy tizimiga qiyosiy yondashuv.

Tarixiy-komparativ metod – vaqt bo'yicha siyosiy tizimlar solishtiriladi.

2. Qiyosiy tahlilning siyosiy fanlarda qo'llanilishi

2.1. Siyosiy tizimlarni qiyoslash

Gabriel Almond siyosiy tizimlarni "kirish – chiqish" modeli orqali solishtirib, barcha davlatlarda siyosiy tizimning umumiy funksional elementlari mavjudligini aniqladi. Bu yondashuv siyosiy tizimlarni universal kategoriyalar asosida o'rganish imkonini beradi.

2.2. Siyosiy madaniyatni qiyosiy o'rganish

Almond va Verba tomonidan olib borilgan mashhur “Fuqarolik madaniyati” tadqiqoti Amerika, Buyuk Britaniya, Germaniya, Meksika va Italiya siyosiy madaniyatlari o‘rtasidagi farqlarni ko‘rsatib berdi. Tadqiqot siyosiy ishtirok, muloqot, fuqarolik ongining demokratiyaga ta’sirini qiyosiy tahlil qilishning yorqin namunasi hisoblanadi.

2.3. Demokratiya modellarini qiyoslash

Arend Lijphartning “Konsensus va majoritar demokratiya” nazariyasi ikki asosiy siyosiy boshqaruv modelining afzallik va kamchiliklarini solishtirish orqali ishlab chiqilgan. U G‘arb davlatlari tajribasidan foydalanib, demokratik tizimlarning struktura va jarayonlarini klassifikatsiya qilgan.

2.4. Siyosiy rivojlanish va modernizatsiyani qiyoslash

S. Huntington siyosiy rivojlanishning turli bosqichlarini davlatlar misolida qiyoslab, “barqarorlik – o‘zgarish” dialektikasini asoslab berdi. Uning “Siyosiy tartibning o‘zgarishi” asari modernizatsiya jarayonini komparativ metod asosida tahlil qilingan eng muhim ishlardan biridir.

2.5. Davlat boshqaruvi modellari: Sharq va G‘arb

- Prezidentlik, parlament va yarim-prezident boshqaruv tizimlari
- Markazlashgan va markazlashmagan boshqaruv
- Bir partiyaviy va ko‘p partiyaviy tizimlar
- Avtoritar va demokratik boshqaruv shakllari

Ularning samaradorligi siyosiy barqarorlik, iqtisodiy rivojlanish, fuqarolik erkinliklari mezonlari orqali qiyosiy tahlil qilinadi.

Xulosa: Qiyosiy tahlil usuli siyosiy fanlarning asosiy tayanch metodologiyasidan biri bo‘lib, u davlatlar siyosiy tizimlari, boshqaruv modellarini, siyosiy madaniyat va institutlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Bu metod turli mamlakatlar tajribasidan kelib chiqib, siyosiy jarayonlarning umumiy qonuniyatlarini aniqlash, nazariyalarni sinab ko‘rish, siyosiy islohotlar samaradorligini baholashda juda muhimdir.

Globalashuv sharoitida qiyosiy tahlil siyosiy fanlarning ilmiy va amaliy ahamiyatini oshirib, siyosiy barqarorlik va rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim o‘rin egallaydi. Shuning uchun ham zamonaviy siyosatshunoslikda komparativ metodning o‘rni va roli tobora ortib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Almond, G., & Verba, S. The Civic Culture. Princeton University Press, 1963.
2. Lijphart, A. Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries. Yale University Press, 1999.
3. Huntington, S. Political Order in Changing Societies. Yale University Press, 1968.
4. Monteskye, Sh. Qonunlar ruhi haqida.

5. Aristotel. Siyosat.
6. Easton, D. A Systems Analysis of Political Life. Wiley, 1965.
7. Dahl, R. Polyarchy: Participation and Opposition. Yale University Press, 1971.
8. Tokvil, A. Amerikada demokratiya.
9. O'zbekiston siyosiy tizimi bo'yicha ilmiy maqolalar va darsliklar.
10. Komparativ siyosatshunoslik bo'yicha zamonaviy ilmiy tadqiqotlar (JSTOR, Google Scholar)